

1 Počet a struktura narozených

1.1 Vývoj počtu narozených

V devadesátých letech nastalo ve vývoji počtu narozených několik historických mezníků. V roce 1994 došlo k největšímu snížení počtu živě narozených dětí oproti roku předešlému, pokles byl téměř 12procentní. V roce 1995 poprvé klesl roční počet živě narozených dětí pod 100 tisíc. V roce 1999 se živě narodilo dokonce méně než 90 tisíc dětí, což je historické minimum. Od roku 2001 však počty živě narozených dětí začaly opět pozvolna narůstat, v letech 2004-2005 již meziroční růst činil více než 4 %.

V letech 2006-2010 se úhrnem živě narodilo 575 534 dětí, což bylo o téměř 100 tisíc více než v předchozím pětiletém období. V roce 2006 se živě narodilo 105 813 dětí, v následujícím roce to bylo 114 632, což bylo o 8,3 % více než v roce předešlém a představovalo to největší meziroční změnu v uplynulých pěti letech. Od roku 2008, v němž se živě narodilo 119 570 dětí, tedy s výjimkou roku 1993 nejvíce v historii samostatné České republiky, se počty narozených dětí snižovaly o 1 % ročně. Došlo tak ke stagnaci rostoucího trendu počtu narozených dětí, která byla odborníky očekávána. Zvýšený počet narozených dětí v posledních pěti letech oproti letům předešlým souvisel s trendem posunu mateřství do pozdějšího věku u početných generací žen narozených v polovině 70. let.

Tab. 1.1 Vývoj počtu narozených

Rok	Narození celkem	v tom		Živě narození meziroční změna (v %)	Živě narození na 1 000 obyvatel	Mrtvě narození na 1 000 narozených
		živě	mrtvě			
1993	121 470	121 025	445	x	11,7	3,66
1994	106 915	106 579	336	-11,9	10,3	3,14
1995	96 397	96 097	300	-9,8	9,3	3,11
1996	90 763	90 446	317	-5,9	8,8	3,49
1997	90 930	90 657	273	0,2	8,8	3,00
1998	90 829	90 535	294	-0,1	8,8	3,24
1999	89 774	89 471	303	-1,2	8,7	3,38
2000	91 169	90 910	259	1,6	8,8	2,84
2001	90 978	90 715	263	-0,2	8,9	2,89
2002	93 047	92 786	261	2,3	9,1	2,81
2003	93 957	93 685	272	1,0	9,2	2,89
2004	97 929	97 664	265	4,2	9,6	2,71
2005	102 498	102 211	287	4,7	10,0	2,80
2006	106 130	105 831	299	3,5	10,3	2,82
2007	114 947	114 632	315	8,3	11,1	2,74
2008	119 842	119 570	272	4,3	11,5	2,27
2009	118 667	118 348	319	-1,0	11,3	2,69
2010	117 446	117 153	293	-1,0	11,1	2,49

Díky kvalitní zdravotnické péči o matku a dítě se i nadále snížila již tak příznivá úroveň novorozenecké a kojenecké úmrtnosti a mírně také poklesl podíl mrtvě narozených dětí z úhrnu narozených. Hodnoty těchto ukazatelů jsou srovnatelné se zeměmi severní a západní Evropy. Ve druhé polovině 90. let se hodnoty mrtvorozenosti pohybovaly v rozmezí 3,0-3,5‰. V období 2001-2005 se úroveň mrtvorozenosti dále snižovala a v následujících pěti letech se klesající tendence dále potvrdila, když průměrně byla 2,6 ‰.

1.2 Rodinný stav matky

Během 90. let minulého století se postupně měnil model rodiny. Vstup do manželství přestával být společenskou normou, která by mladé lidi k tomuto kroku tlačila, pokud by chtěli mít dítě. Ačkoli většina lidí stále v určité životní fázi vstupuje do manželství, ve většině vyspělých zemí platí, že lidé vstupují méně často do manželství, aniž by spolu předtím zkusili společně žít. Zvyšuje se ale i zastoupení žen, které jsou bezdětné, a přitom jsou vdané. Skutečnost být ženatý či vdaná nutně neznamená předstupeň k tomu stát se

rodičem. Podobně jako v předcházejících letech, tak i v uplynulém pětiletém období se podíl dětí narozených vdaným ženám dále snižoval, i když toto snižování již nebylo tak výrazné.

Růst podílu dětí narozených mimo manželství je patrný od konce 80. let. Jestliže v roce 1991 tvořily mimomanželsky narozené děti přibližně desetinu všech živě narozených, koncem 90. let se mimo manželství rodilo již každé páté dítě, v roce 2005 se uvedený podíl blížil třetině všech živě narozených dětí a v roce 2010 se už dvě z pěti narozených dětí rodily ženám, které v době porodu nebyly vdané.

Tab. 1.2 Živě narození podle rodinného stavu ženy

Rodinný stav ženy	1993	1996	1999	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Abs.										
Vdaná	105 702	75 158	71 045	69 327	69 802	70 572	75 095	76 113	72 394	69 989
Svobodná	11 269	11 244	13 966	18 095	25 753	28 292	32 026	35 541	38 060	39 529
Rozvedená	3 730	3 771	4 180	5 086	6 354	6 674	7 208	7 617	7 610	7 389
Ovdovělá	324	273	280	278	302	293	303	299	284	246
Celkem	121 025	90 446	89 471	92 786	102 211	105 831	114 632	119 570	118 348	117 153
V %										
Vdaná	87,3	83,1	79,4	74,7	68,3	66,7	65,5	63,7	61,2	59,8
Svobodná	9,3	12,4	15,6	19,5	25,2	26,7	27,9	29,7	32,2	33,7
Rozvedená	3,1	4,2	4,7	5,5	6,2	6,3	6,3	6,4	6,4	6,3
Ovdovělá	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Absolutní počty dětí narozených mimo manželství se od počátku 90. let s výjimkou let 1994 a 1995 stále zvyšovaly a to bez ohledu na skutečnost, zda celkový počet narozených dětí také rostl či se neměnil nebo meziročně došlo k jeho snížení. Především po roce 2000 je patrné, že dětí narozených mimo manželství přibývalo rychleji než narůstaly celkové počty všech živě narozených dětí bez ohledu na rodinný stav matky. V roce 2010 se mimo manželství narodil více než dvojnásobek dětí oproti začátku tisíciletí. Naprostá většina nárůstu počtu narozených dětí, k němuž došlo od roku 2000, se týkala právě dětí narozených nevdaným ženám. V letech 2006-2008 se sice zvyšoval i počet dětí narozených vdaným ženám, ale s výjimkou nárůstu mezi roky 2006 a 2007 dětí narozených nevdaným ženám přibývalo rychleji. I v letech 2009 a 2010, kdy se již celkové počty narozených dětí snížily, dětí, které se narodilo mimo manželství, dále přibývalo.

Za nárůstem počtu narozených mimo manželství stojí především zvýšení počtu dětí narozených dosud neprovdaným ženám. Oproti roku 1993 se počet těchto dětí zvýšil téměř čtyřnásobně. V roce 1993 svobodné ženy porodily 11,3 tisíc dětí, v roce 2010 jich bylo již 39,5 tisíce. Největší meziroční změnu v počtu mimo manželství narozených dětí lze pozorovat v roce 2003, kdy se svobodným ženám narodilo o 14,7 % více dětí než v roce předešlém. Během posledních pěti let se počet dětí narozených svobodným ženám zvýšil z 25,7 tisíce na 39,5 tisíce, tj. o 53,5 %. Ale zatímco v roce 2007 byl meziroční nárůst 13,2 %, v roce 2010 dětí narozených svobodným matkám přibýlo pouze o 3,9 %.

Počet dětí narozených rozvedeným ženám se také zvyšoval, i když nárůst oproti roku 1993 nebyl zdaleka tak výrazný jako u svobodných matek. Nejvíce narozených rozvedeným ženám bylo v roce 2008 (7 617 dětí), tedy dvojnásobek počtu z roku 1993. V letech 2009 a 2010 došlo k mírnému poklesu počtu dětí narozených rozvedeným ženám.

Bez podrobnějšího výzkumu reprodukčního chování lze ovšem těžko odhadovat, nakolik se u dětí rozených mimo manželství jedná o skutečně osamělé matky, nebo o případy, kdy partneři spolu žijí ve společné domácnosti, ale nejsou manželé. Společnost zcela běžně toleruje, že rodiče dítěte nejsou sezdáni, což je mimo jiné zřejmé i z faktu, že ubylo manželství, v nichž se dítě narodilo do 8 měsíců po sňatku.

Podíl dětí narozených mimo manželství není u jednotlivých pořadí stejný. V roce 1993 byl celkový podíl narozených mimo manželství 12,7 %. Nejvyšší zastoupení mimomanželsky narozených bylo tehdy mezi dětmi 4. a vyššího pořadí, z nichž více než pětina se narodila mimo manželství. V roce 1993 bylo mezi prvorozenými 15,9 % dětí narozených nevdaným ženám, u dětí 3. pořadí byl podíl mimomanželsky narozených 13,9 % a mezi druhorozenými jich bylo 7,1 %.

Tab. 1.3 Živě narození mimo manželství

Živě narození mimo manželství	1993	1996	1999	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Celkem										
Abs.	15 323	15 288	18 426	23 459	32 409	35 259	39 537	43 457	45 954	47 164
V %	12,7	16,9	20,6	25,3	31,7	33,3	34,5	36,3	38,8	40,3
Podle rodinného stavu ženy (v %)										
Svobodná	73,5	73,5	75,8	77,1	79,5	80,3	81,0	81,8	82,8	83,8
Rozvedená	24,3	24,7	22,7	21,7	19,6	18,9	18,2	17,5	16,6	15,7
Ovdovělá	2,1	1,8	1,5	1,2	0,9	0,8	0,8	0,7	0,6	0,5
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tab. 1.4 Podíl živě narozených mimo manželství ze všech živě narozených daného pořadí (v %)

Pořadí dítěte	1993	1996	1999	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1.	15,9	20,6	24,9	30,9	40,0	41,6	43,9	46,2	49,5	51,1
2.	7,1	10,4	13,1	16,9	20,8	22,5	24,0	25,2	26,9	28,8
3.	13,9	19,6	22,8	25,2	29,0	29,3	28,4	30,3	32,2	33,4
4.+	20,8	28,1	32,5	34,5	38,6	41,8	39,8	41,1	42,9	44,8
Celkem	12,7	16,9	20,6	25,3	31,7	33,3	34,5	36,3	38,8	40,3

U všech pořadí pokračoval ve sledovaném pětiletém období trend z předchozích let – zastoupení mimomanželsky narozených dětí se zvyšovalo. Ještě v roce 2004 bylo nejvyšší zastoupení dětí narozených mimo manželství mezi dětmi 4. a vyššího pořadí, ale v roce 2005 již bylo vyšší zastoupení mimomanželsky narozených mezi prvorozenými. Mezi lety 1993 a 2005 vzrostl podíl mimomanželsky narozených v prvním pořadí více než dvojnásobně – na 40 % – a v roce 2010 se již více než polovina prvorozených rodila ženám, které v době porodu nebyly vdané. Mezi dětmi 4. a vyššího pořadí bylo v roce 2010 téměř 45 % narozených mimo manželství, což bylo o 6,2 procentního bodu více než před pěti lety. Z dětí 3. pořadí se v roce 2010 narodila třetina mimo manželství, v roce 2005 to bylo 29,0 %. Mezi druhorozenými dětmi je dlouhodobě podíl narozených mimo manželství nejnižší. U této skupiny ale došlo v uplynulých pěti letech k největšímu nárůstu, když v roce 2005 činil podíl dětí 2. pořadí narozených mimo manželství 20,8 % ze všech druhorozených, o pět let později to bylo již 28,8 %.

1.3 Pořadí narozených

Přestože porodnost v České republice zaznamenala v mnoha ohledech významné změny, rozložení narozených dětí podle pořadí zůstávalo od roku 1993 poměrně stabilní. Pokles porodnosti, k němuž došlo v letech 1993-1996, zasáhl děti všech pořadí, i když ve vyšší míře se týkal prvorozených, tedy založení rodiny jako takové. Podíl prvních dětí mezi narozenými se v tomto období snížil téměř o dva procentní body na 46,6 %. Poté následoval jak nárůst počtu tak i podílu prvorozených a v roce 2006 jich bylo mezi živě narozenými 49,0 %. Přestože v dalších letech počet dětí narozených v prvním pořadí vzrůstal, jejich zastoupení mezi narozenými se snižovalo a v roce 2010 děti prvního pořadí představovaly 46,4 % z živě narozených, což bylo ještě méně než v roce 1996. Děti druhého pořadí tvořily 38,9 %, přibližně desetina připadala na děti třetího pořadí a 4,0 % představovaly děti narozené ve čtvrtém či vyšším pořadí.

Počty dětí narozených ve druhém pořadí se v letech 1993-2010 měnily nejméně. I když v letech 2008-2010 roční počet narozených klesl o 2,4 tisíce, počet druhorozených se zvýšil o 300. V roce 2010 byl podíl dětí narozených ve druhém pořadí 38,9 %, což bylo vůbec nejvíce v historii samostatné ČR. Od roku 2008 se ročně rodí více než 45 tisíc dětí druhého pořadí, což je zhruba o 1 tisíc více než v roce 1993 a o více než 7,5 tisíce ve srovnání s rokem 2005, takže nárůst porodnosti v posledních pěti letech byl z poloviny způsoben právě zvýšením počtu druhorozených dětí.

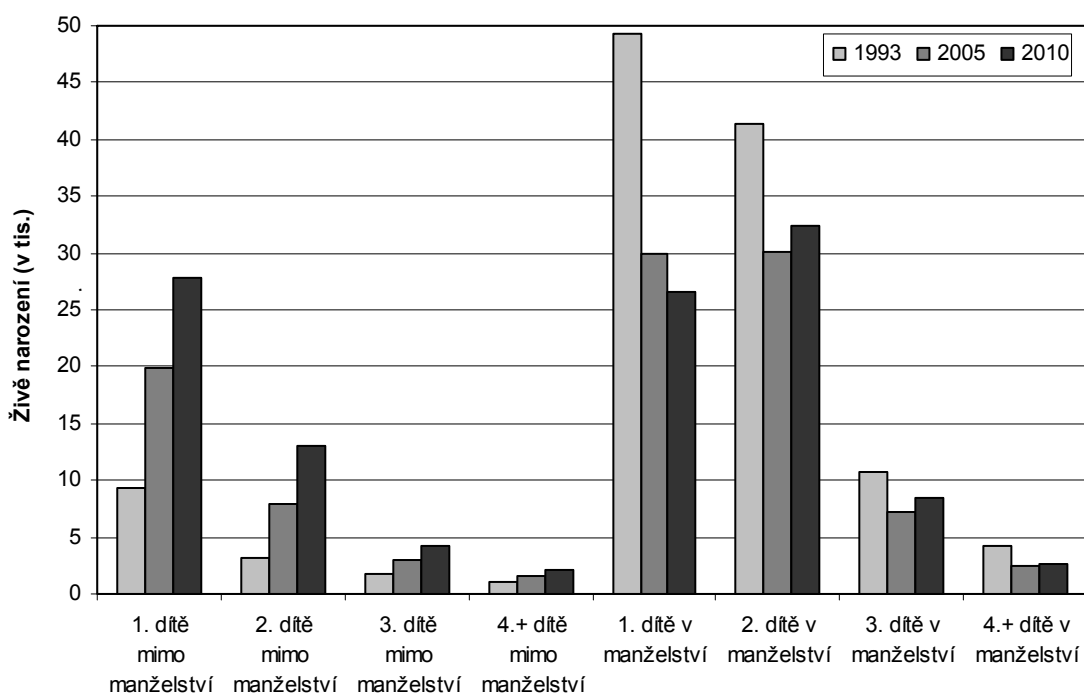
Podíl dětí narozených ve třetím pořadí se s výjimkou roku 1999 udržoval nad desetiprocentní hranicí. Po roce 2000 se s výjimkou roku 2009 počet dětí třetího pořadí meziročně zvyšoval. Největší meziroční změna nastala v roce 2007, kdy se narodilo o 1,8 tisíce více dětí tohoto pořadí než v roce předešlém. V posledních třech letech se ročně narodilo 12,4-12,8 tisíce dětí třetího pořadí.

Počty dětí čtvrtého a vyššího pořadí, které se trvale snižovaly již několik desítek let, se v letech 1997-2005 udržovaly na úrovni zhruba 3,9-4,0 tisíce živě narozených ročně. V období let 2006-2010 se jejich počty zvyšovaly, a to i v letech 2009 a 2010, přestože v těchto letech celkový roční počet živě narozených dětí klesal.

Tab. 1.5 Živě narození podle pořadí

Pořadí dítěte	1993	1996	1999	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Abs.										
1.	58 695	42 106	43 069	44 745	49 930	51 823	54 050	56 941	56 039	54 331
2.	44 477	34 817	33 606	34 447	37 993	39 038	43 400	45 291	45 206	45 514
3.	12 527	9 240	8 880	9 531	10 271	10 712	12 529	12 758	12 378	12 573
4.+	5 326	4 283	3 916	4 063	4 017	4 258	4 653	4 580	4 725	4 735
Celkem	121 025	90 446	89 471	92 786	102 211	105 831	114 632	119 570	118 348	117 153
V %										
1.	48,4	46,6	48,1	48,2	48,8	49,0	47,2	47,6	47,4	46,4
2.	36,8	38,5	37,6	37,1	37,2	36,9	37,9	37,9	38,2	38,9
3.	10,4	10,2	9,9	10,3	10,0	10,1	10,9	10,7	10,5	10,7
4.+	4,4	4,7	4,4	4,4	3,9	4,0	4,1	3,8	4,0	4,0
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Graf 1.1 Živě narození podle legitimacy a pořadí

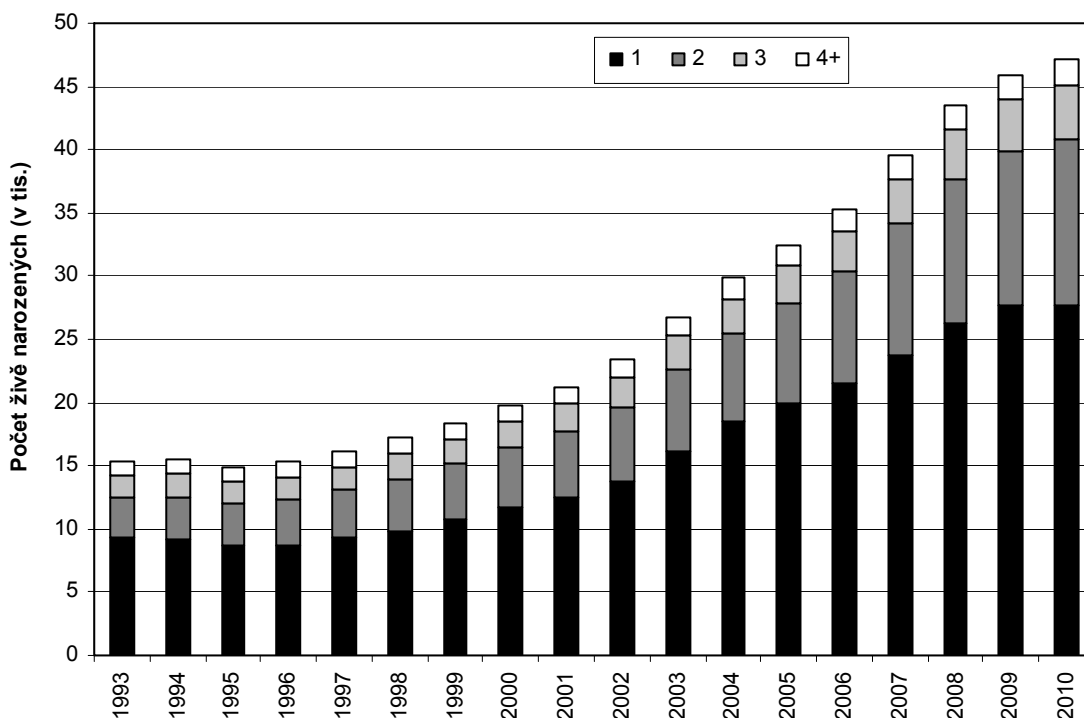

Zastoupení jednotlivých pořadí u dětí narozených v manželství a mimo něj bylo značně rozdílné, především u dětí prvního a druhého pořadí. Mezi dětmi narozenými mimo manželství se od roku 1993 podíl prvorozených pohyboval mezi 56,0 a 61,8 %. V roce 2010 připadalo na prvorozené 58,8 % všech živě narozených mimo manželství. Na druhorozené připadala až do roku 2005 necelá čtvrtina. Od roku 2006 se jejich zastoupení mezi mimomanželsky narozenými zvyšovalo a v roce 2010 činilo 27,8 %. Asi desetinu tvořily děti třetího pořadí a 4,3-5,0 % dětí čtvrtého a vyššího pořadí, přičemž jejich podíl byl v uplynulých pěti letech téměř neměnný, ve srovnání s lety předešlými došlo k mírnému poklesu.

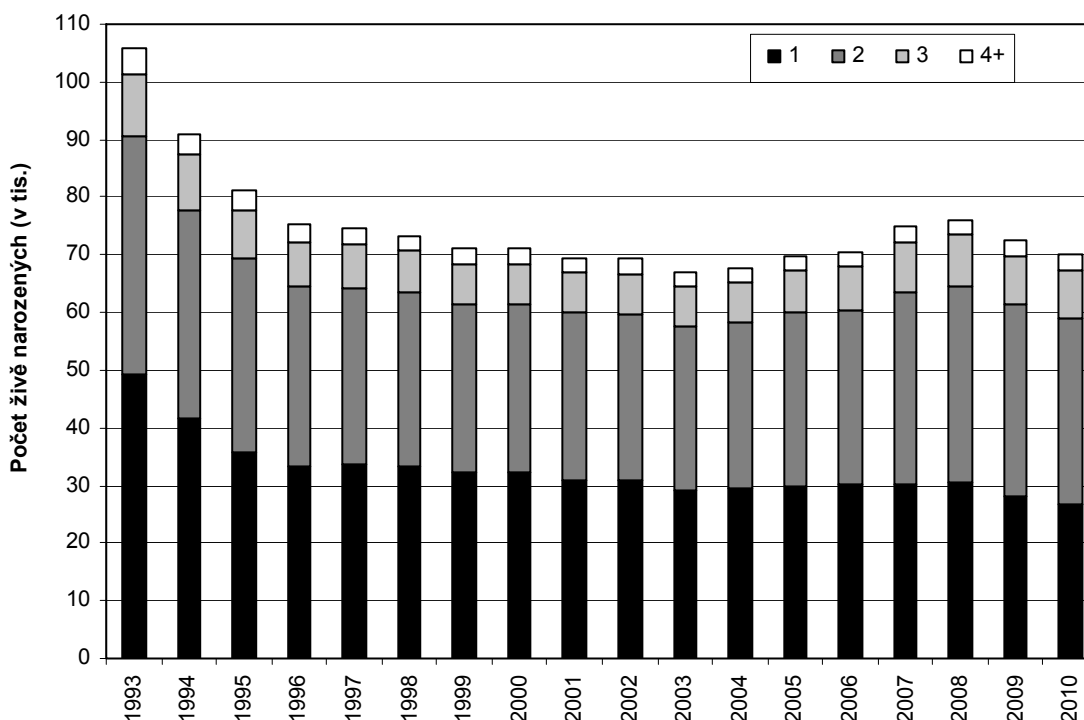
Nejvíce se na růstu počtu dětí narozených mimo manželství podílel vzestup počtu dětí narozených v prvním pořadí, u nichž byla v období 2001-2005 průměrná meziroční tempa růstu nejdynamičtější. V následujících pěti letech se tempo nárůstu zpomalilo a v roce 2010 došlo k mírnému poklesu počtu prvorozených mimo

manželství oproti roku 2009. Velmi rychlý byl i nárůst počtu mimomanželsky narozených ve druhém pořadí; v letech 2001-2005 bylo tempo meziročního přírůstku téměř stejně rychlé a v některých letech dokonce i rychlejší než u prvorozených. Ve srovnání s ročními počty narozených v polovině 90. let vzrostl počet nemanželských dětí prvního pořadí do roku 2010 téměř třikrát, u dětí druhého pořadí to bylo dokonce čtyřikrát. U mimomanželských dětí třetího pořadí byl za stejné období zaznamenán nárůst menší, na 2,4násobek počtu z roku 1993, a u dětí čtvrtého a vyššího pořadí se počty narozených nevyšly ani dvojnásobně.

Graf 1.2 Živě narození mimo manželství podle pořadí

Graf 1.3 Živě narození v manželství podle pořadí

V letech 1993-1996 se absolutní počet manželsky narozených dětí snížil ze 105,7 tisíc na 75,2 tisíce. V následujících letech tento pokles pokračoval, byl však mírnější, a v roce 2003 se v manželství narodilo 67,0 tisíce dětí. Od roku 2004 se počet dětí narozených v manželství začal zase zvyšovat a tento nárůst trval až do roku 2008, kdy se vdaným ženám narodilo 76,1 tisíce dětí. Během následujících dvou let se počet narozených v manželství snížil o 6,1 tisíce.

Za poklesem počtu dětí narozených v manželství stojí především snížení počtu dětí prvního pořadí, které bylo v letech 1993-1996 velmi prudké (z 49,3 tisíce na 33,5 tisíce) a s výjimkou let 2006-2008, kdy nastalo mírné oživení, pokračovalo i nadále a v roce 2010 se vdaným ženám narodilo 26,6 tisíce prvorozených dětí.

Až do roku 2005, kdy se jejich počty téměř vyrovnaly, se v manželství rodilo více dětí v prvním než ve druhém pořadí, od roku 2006 je u dětí prvního a druhého pořadí patrná rozdílná tendence: těch prvních dále přibývalo již jen nepatrně, resp. od roku 2009 jich ubývalo, počty druhorozených se však začaly zvyšovat a v roce 2010 se narodilo v manželství o 5,8 tisíce více dětí druhého pořadí než pořadí prvního.

I dětí narozených ve třetím pořadí mezi roky 1993 a 2005 ubývalo, v následujících pěti letech se sice jejich počty zvyšovaly, ale zdaleka nedosáhly hodnot z roku 1993, když v roce 2010 se narodilo vdaným ženám 8,3 tisíce dětí třetího pořadí, což je 77,7 % počtu z roku 1993.

Tab. 1.6 Živě narození mimo manželství podle pořadí

Pořadí dítěte	1993	1996	1999	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Abs.										
1.	9 328	8 656	10 716	13 826	19 968	21 536	23 717	26 303	27 766	27 737
2.	3 143	3 620	4 415	5 826	7 914	8 801	10 401	11 408	12 175	13 103
3.	1 743	1 809	2 021	2 406	2 975	3 139	3 563	3 863	3 982	4 199
4.+	1 109	1 203	1 274	1 401	1 552	1 783	1 856	1 883	2 031	2 125
Celkem	15 323	15 288	18 426	23 459	32 409	35 259	39 537	43 457	45 954	47 164
V %										
1.	60,9	56,6	58,2	58,9	61,6	61,1	60,0	60,5	60,4	58,8
2.	20,5	23,7	24	24,8	24,4	25,0	26,3	26,3	26,5	27,8
3.	11,4	11,8	11	10,3	9,2	8,9	9,0	8,9	8,7	8,9
4.+	7,2	7,9	6,9	6,0	4,8	5,1	4,7	4,3	4,4	4,5
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tab. 1.7 Živě narození v manželství podle pořadí

Pořadí dítěte	1993	1996	1999	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Abs.										
1.	49 367	33 450	32 353	30 919	29 962	30 287	30 333	30 638	28 273	26 594
2.	41 334	31 197	29 191	28 621	30 079	30 237	32 999	33 883	33 031	32 411
3.	10 784	7 431	6 859	7 125	7 296	7 573	8 966	8 895	8 396	8 374
4.+	4 217	3 080	2 642	2 662	2 465	2 475	2 797	2 697	2 694	2 610
Celkem	105 702	75 158	71 045	69 327	69 802	70 572	75 095	76 113	72 394	69 989
V %										
1.	46,7	44,5	45,5	44,6	42,9	42,9	40,4	40,3	39,1	38,0
2.	39,1	41,5	41,1	41,3	43,1	42,8	43,9	44,5	45,6	46,3
3.	10,2	9,9	9,7	10,3	10,5	10,7	11,9	11,7	11,6	12,0
4.+	4,0	4,1	3,7	3,8	3,5	3,5	3,7	3,5	3,7	3,7
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ve srovnání s vývojem absolutních počtů manželsky narozených dětí podle pořadí byly procentní podíly dětí prvního a druhého pořadí mezi dětmi narozenými v manželství mnohem vyrovnanější. V období let 1993-2000 se podíl prvorozených dětí pohyboval kolem 45,0 % a druhorozených okolo 40,0 %. V letech 2001-2005 se tyto hodnoty ještě více přiblížily a v roce 2005 bylo dokonce zastoupení druhých dětí o něco větší než prvních. V roce 2006 se sice narodilo opět více prvorozených dětí ve srovnání s dětmi druhého

pořadí, ale v následujících letech se podíl prvorozených mezi dětmi narozenými v manželství nadále snižoval, zatímco zastoupení dětí druhého pořadí se zvyšovalo, takže v roce 2010 podíl druhorozených dětí dosáhl 46,3 %, a prvorození představovali 38,0 % všech dětí živě narozených v manželství. Zastoupení dětí vyšších pořadí bylo od roku 1993 víceméně stabilní, v úhrnu se podíl třetích a dalších dětí pohyboval v rozmezí od 13 do 16 %.

1.4 Vzdělání matky

Změna vzdělanostní struktury populace se odrazila i ve struktuře narozených dětí podle nejvyššího ukončeného vzdělání matky. Po dobu existence samostatné ČR se mezi matkami zvyšovalo zastoupení žen s vyššími stupni vzdělání. Zatímco v roce 1993 dosáhlo alespoň maturity 44 % rodiček, v roce 2005 to bylo 57 % a v roce 2010 bylo mezi rodičkami 63 % těch, které měly maturitu či vysokoškolské vzdělání. Za tímto nárůstem stojí především výrazné zvýšení počtu dětí narozených ženám, které absolvovaly vysokou školu. Přestože v posledních dvou letech se celkový počet narozených dětí snižoval, ženám s VŠ vzděláním se rodilo stále více dětí a v roce 2010 přesáhl podíl vysokoškolaček mezi rodičkami 20 %. Za nárůstem počtu dětí narozených vysokoškolačkám však nelze hledat zvýšení jejich plodnosti, ale skutečnost, že v populaci žen v plodivém věku se zvýšil podíl těch, které mají vysokoškolské vzdělání.

Mezi lety 1993 a 2005 se výrazně snížil počet dětí narozených ženám, které měly střední vzdělání bez maturity a v letech 2006-2010 tento pokles dále pokračoval. U žen se základním vzděláním došlo v letech 1993-2005 také k poklesu počtu narozených dětí. V roce 2006 se i v této skupině zvýšil počet narozených oproti roku předešlému o 600, tj. na 12,3 tisíce. V následujících letech se počet dětí narozených těmto matkám pohyboval mezi 12,3-12,5 tisíci ročně.

Reprodukční chování žen různých vzdělanostních skupin se značně odlišuje, a to jak co se týče počtu dětí, tak i načasování mateřství, a rovněž tak odlišně probíhá případná změna jejich reprodukčního chování v měnících se socioekonomických podmínkách. Tyto skutečnosti lze však v průběžné demografické statistice sledovat jen obtížně, neboť každý roční soubor narozených dětí zahrnuje matky z různých generací a vzdělanostních (a jiných sociálních) skupin, které se navíc v čase také mění. I konstrukce intenzitních ukazatelů je zde problematická. Přesné hodnocení vlivu vzdělání na reprodukční chování je tedy možno provést až z generačních ukazatelů po skončení plodného věku příslušných generací žen.

Tab. 1.8 Živě narození podle vzdělání matky

Vzdělání matky	1993	1996	1999	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Abs.										
ZŠ (vč. neukon.)	15 939	12 535	11 171	11 422	11 779	12 317	12 528	12 365	12 538	12 461
SŠ bez mat.	51 628	37 778	35 251	33 122	32 632	31 603	33 779	32 806	30 482	26 922
SŠ s mat.	43 776	31 733	34 063	37 583	43 272	45 635	49 970	52 032	50 371	48 035
VŠ	9 682	8 396	8 985	10 659	14 528	16 275	18 185	21 190	22 917	25 225
Nezj.	-	4	1	-	-	1	170	1 177	2 040	4 510
Celkem	121 025	90 446	89 471	92 786	102 211	105 831	114 632	119 570	118 348	117 153
V %										
ZŠ (vč. neukon.)	13,2	13,9	12,5	12,3	11,5	11,6	10,9	10,4	10,6	10,6
SŠ bez mat.	42,6	41,8	39,4	35,7	31,9	29,9	29,5	27,4	25,7	23,0
SŠ s mat.	36,2	35,1	38,1	40,5	42,4	43,1	43,6	43,5	42,6	41,0
VŠ	8,0	9,3	10,0	11,5	14,2	15,4	15,9	17,7	19,4	21,5
Nezj.	-	0,0	0,0	-	-	0,0	0,1	1,0	1,7	3,9
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

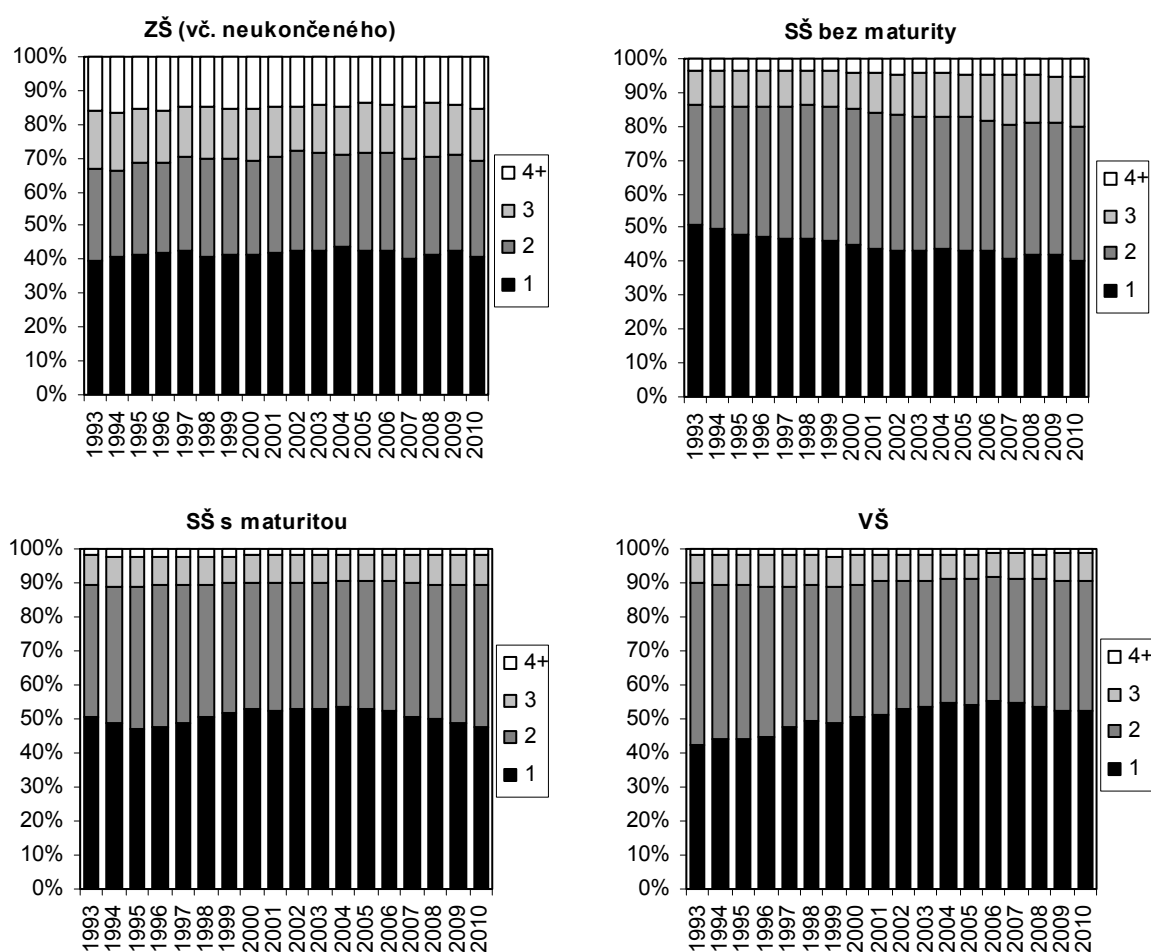
Od roku 2007 je na hlášení o narození údaj o vzdělání matky nepovinný a této skutečnosti je stále více využíváno. V roce 2007 nebylo vzdělání matky uvedeno u 170 dětí, tj. u 0,1 % narozených, v roce 2010 to bylo u 4 510, tj. u 3,8 % narozených, přičemž ještě bývají rozdíly u jednotlivých pořadí, kdy zejména u prvorodiček tento údaj chybí častěji. I přes omezené vypovídací schopnosti dat je ale zřejmé, že ženy s vyšším vzděláním mají zpravidla menší počet dětí. Mezi dětmi narozenými matkám, které měly vysokoškolské vzdělání nebo střední vzdělání s maturitou, představovaly ve všech letech 2006-2010 děti třetího pořadí asi 7,2-9,0 % a děti čtvrtého a vyššího pořadí pouze 1,3-1,9 %. U žen bez maturity a zvláště žen, které měly nejvýše základní vzdělání, bylo narození třetího, čtvrtého či dalšího dítěte výrazně častější:

děti třetího a vyššího pořadí představovaly v uvedených letech téměř 30 % z dětí narozených ženám s nejvýše základním vzděláním. U této vzdělanostní skupiny jako u jediné byl podíl dětí čtvrtého a vyššího pořadí větší než podíl dětí třetího pořadí, a tedy rodiny žen se základním vzděláním (včetně neukončeného) jsou početnější než rodiny žen z ostatních vzdělanostních skupin. U žen se středoškolským vzděláním bez maturity byla téměř pětina narozených dětí třetího či vyššího pořadí.

Nejvýraznější změny v rozložení podílu narozených dětí podle pořadí lze pozorovat v letech 1993-2010 u žen s vysokoškolským vzděláním. V první polovině devadesátých let se v této skupině matek rodilo více druhých dětí než prvních, naopak v následujícím období podíl dětí prvního pořadí stále vzrůstal, přičemž od roku 2000 představovaly tyto děti trvale více než polovinu dětí vysokoškolaček. V roce 2006 představovali prvorození již více než 55 % všech živě narozených dětí ženám s vysokoškolským vzděláním v daném roce. Od roku 2007 se jejich zastoupení snižovalo, ale stále tvořilo více než polovinu dětí narozeným vysokoškolačkám. U žen s ostatními stupni vzdělání se takováto změna proporcí nevyskytla.

I u skupiny žen se středoškolským vzděláním bez maturity došlo v letech 1993-2010 ke značným změnám v rozložení podílu narozených dětí podle pořadí. Téměř v celém období se zastoupení prvorozených dětí snižovalo, zejména v letech 1993-1995 a 1999-2001. V roce 1993 byl podíl prvorozených mezi dětmi žen se SŠ vzděláním bez maturity 50 %, v roce 2010 to už bylo pouze 40 %. Nejvýraznější meziroční změna v zastoupení prvorozených mezi dětmi žen se SŠ bez maturity nastala v roce 2007, kdy oproti roku předešlému poklesl podíl dětí prvního pořadí o 2,3 procentního bodu na 40,6 %. V následujících dvou letech se podíl prvorozených dětí u žen této vzdělanostní skupiny zvýšil na 42,2 %, aby se v roce 2010 snížil na 40,2 %. Zdá se tedy, že tyto ženy doplňovaly již založenou rodinu druhým či dalším dítětem, neboť vzrůstal i podíl dětí třetího a čtvrtého či vyššího pořadí. Zastoupení dětí druhého pořadí se zvyšovalo na úkor prvorozených již od roku 1993, u dětí třetího a vyššího pořadí tomu tak bylo až od roku 2001.

Graf 1.4 Živě narození podle vzdělání matky a pořadí dítěte

U skupiny žen s úplným středním vzděláním došlo v období let 1993-1995 k poklesu zastoupení prvorozených dětí, a sice z 50,3 na 47,2 %, následně jejich podíl opět stoupal a od roku 1999 se udržoval na hodnotě 51,9-53,4 %. Od roku 2006 začalo dětí prvního pořadí mezi dětmi, jejichž matky měly SŠ s maturitou, ubývat a v roce 2010 byl jejich podíl 47,5 %. S tímto poklesem byl spojen nárůst podílu dětí druhého pořadí, podíl dětí třetího a vyššího pořadí byl od roku 1993 téměř stabilní a pohyboval se mezi 9,5-11,2 %.

U žen s nejvýše základním vzděláním se rozložení narozených dětí podle pořadí měnilo nejméně, přesto lze říci, že se do roku 2006 postupně snižoval podíl dětí třetího a vyššího pořadí. Od roku 2007 se jejich podíly začaly opět zvyšovat a to na úkor podílu dětí prvního pořadí.

Závislost mezi vzděláním matek a podílem dětí narozených mimo manželství je zcela zřejmá. I přes zvyšující se podíl dětí narozených mimo manželství ženy s vyšším vzděláním výrazně častěji preferují rození dětí po sňatku. Rozdíly mezi jednotlivými stupni vzdělání byly zřetelné po celé sledované období, ale podíl mimomanželsky narozených dětí rostl ve všech vzdělanostních kategoriích.

V roce 1993 se ve skupině matek s vysokoškolským vzděláním narodila pouze 4,1 % dětí mimo manželství, mezi ženami s nejvýše základním vzděláním nebylo v době porodu vdáno 37,1 % rodiček. V roce 2005 se ženám se základním vzděláním rodily mimo manželství již více než dvě třetiny dětí a ženám se vzděláním vysokoškolským necelá sedmina. V roce 2010 se již tři ze čtyř dětí narozených ženám se základním vzděláním narodily mimo manželství. U žen se SŠ vzděláním bez maturity to bylo každé druhé, mezi dětmi matek se SŠ s maturitou se každé třetí dítě narodilo mimo manželství a u vysokoškolaček byl podíl dětí narozených mimo manželství 22,2 %.

Při trvalé platnosti závislosti úrovně vzdělání matky a podílu dětí narozených mimo manželství se relativní rozdíl mezi minimálním a maximálním zastoupením (u žen se základním a žen s vysokoškolským vzděláním) snižoval. Zatímco v roce 1993 bylo mezi ženami se základním vzděláním více než 9krát častější narození dítěte mimo manželství ve srovnání s ženami, které dosáhly vysokoškolského vzdělání, v roce 2005 se mezi dětmi matek se základním vzděláním vyskytovaly děti narozené mimo manželství 5krát častěji než u matek-vysokoškolaček, v roce 2010 to bylo již pouze 3,3krát.

Tab. 1.9 Podíl živě narozených mimo manželství ze všech živě narozených ženám daného vzdělání (v %)

Vzdělání matky	1993	1996	1999	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ZŠ (vč neukon.)	37,1	48,6	55,5	61,5	67,6	69,0	68,7	71,1	73,9	74,9
SŠ bez mat.	11,9	15,8	21,3	27,9	37,2	39,7	41,2	44,9	48,1	50,5
SŠ s mat.	6,6	8,7	11,8	16,6	23,8	25,7	28,0	30,0	33,0	34,9
VŠ	4,1	5,7	7,7	8,9	13,7	15,3	16,3	18,3	20,4	22,2
Nezj.	-	-	-	-	-	100,0	35,3	37,0	35,7	40,9
Celkem	12,7	16,9	20,6	25,3	31,7	33,3	34,5	36,3	38,8	40,3

1.5 Státní občanství narozených

V souvislosti se vzrůstajícím počtem cizinců na našem území se postupně zvyšoval i počet narozených dětí s jiným než českým státním občanstvím.¹ Od roku 2001 jsou do demografické statistiky zahrnuti nejen cizinci s trvalým pobytem, ale i cizinci s některým z typů dlouhodobého pobytu na našem území. Počet narozených dětí s cizím státním občanstvím je ale stále absolutně i relativně nízký. Hlavním důvodem je skutečnost, že cizinci na naše území přicházejí zatím především z pracovních důvodů a jen malá část z nich zde zakládá rodinu.

V roce 1995 se narodilo v ČR pouze 667 dětí s jiným státním občanstvím, tedy mezi narozenými dětmi bylo 0,7 % cizinců. V roce 2005 to bylo 1,5 tisíce dětí, což představuje pouze 1,5 % z celkového počtu živě narozených dětí. V následujících čtyřech letech se počet dětí narozených cizincům zvyšoval a v roce 2009 již bylo mezi narozenými dětmi 3,1 tisíce s jiným než českým státním občanstvím. Děti-cizinců tak přibývalo i v době, kdy se již celkový počet narozených dětí snižoval. K tomuto trendu se cizinci připojili až v roce 2010, kdy se jim narodilo o 64 dětí méně než v roce předešlém. Tempo růstu relativních meziročních přírůstků dětí cizinců bylo výrazně vyšší než u majoritní populace. Ve sledovaném období byl mezi dětmi

¹ Státní občanství narozených dětí je sledováno od roku 1995, kdy ve zpracování dat nahradilo národnost.

narozenými cizincům zaznamenán nejvyšší absolutní i relativní přírůstek oproti předchozímu roku v roce 2008, kdy se narodilo 2 666 dětí s cizím státním občanstvím, tj. o 572, resp. 27 % více než v roce předešlém.

Největší část z dětí narozených v letech 2006-2010 cizím státním příslušníkům (téměř třetina) připadla na děti s vietnamským státním občanstvím. Vietnamská komunita je třetí nejčetnější skupinou cizinců na našem území. Jejich věková struktura je v porovnání s ostatními početnými skupinami cizinců pobývajících na našem území specifická a odráží jejich vyšší úroveň porodnosti. Děti do 14 let tvořily v roce 2005 více než pětinu osob s vietnamským občanstvím, tak vysoké zastoupení dětí v populaci tehdy neměla žádná další skupina cizinců. Přestože počet narozených dětí s vietnamským státním občanstvím se od roku 2005 dále zvyšoval, byl podíl mladších 15 let u této skupiny cizinců na konci roku 2010 již pouze necelých 15 %.

Druhou nejpočetnější skupinu narozených dětí s cizím státním občanstvím představovaly děti s občanstvím Ukrajiny (občané Ukrajiny jsou největší skupinou cizinců žijící na území ČR). Od roku 1995 se jejich počty každoročně zvyšovaly a ani v posledních dvou letech, v nichž došlo k poklesu celkového počtu narozených dětí, se tento nárůst nezastavil. V roce 2010 se jich narodilo 795, což bylo téměř 23krát více než v roce 1995, a pouze 2,8krát více než v roce 2005. Většina nárůstu počtu narozených s ukrajinským občanstvím se tak udála již před sledovaným obdobím. V roce 2010 tvořily děti se státním občanstvím Vietnamu a Ukrajiny dohromady více než polovinu všech narozených dětí cizinců.

Občané Slovenska jsou druhou nejpočetnější skupinou cizinců, ale v počtu narozených dětí jim dnes patří až třetí místo, přitom v roce 1995 byli na druhém místě. Pak se ale počet Slováků narozených v ČR snížil, v roce 2000 jich bylo pouze 51 a nad hodnotu z roku 1995 (171 živě narozených) se dostali až o 10 let později. Oproti roku 2005 se jich v roce 2010 narodilo 2,3krát více.

Ruské občanství bylo v letech 2006-2010 čtvrté nejčastější cizí občanství u dětí narozených na území ČR, na pátém místě byly děti s občanstvím Mongolska. Z porovnání vývoje dvou po sobě jdoucích pětiletých období vyplývá, že právě počty narozených se státním občanstvím Mongolska zaznamenaly nejdynamičtější růst; v období 2006-2010 ve srovnání s předchozím pětiletým obdobím byly jejich počty více než šestinásobné. U narozených s občanstvím Slovenska a Ukrajiny byl v uplynulém pětiletém období nárůst více než dvojnásobný.

Relativně stálé, i když početně již výrazně nižší zastoupení mezi narozenými mají také občané Číny a s dalším odstupem pak občané Běloruska, Bulharska, Rumunska, Srbska, USA a Velké Británie.

Tab. 1.10 Živě narození podle státního občanství

Státní občanství dítěte	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	1996-2000	2001-2005	2006-2010
Česká republika	95 430	89 874	100 693	104 106	112 538	116 904	115 244	114 119	447 718	470 873	562 911
Cizinci celkem	667	1 036	1 518	1 725	2 094	2 666	3 104	3 034	4 301	6 188	12 623
z toho:											
Vietnam	215	430	517	608	767	913	947	862	1 625	2 091	4 097
Ukrajina	35	159	288	315	431	604	775	795	523	1 138	2 920
Slovensko	171	51	192	241	249	304	434	437	483	556	1 665
Rusko	22	69	104	105	108	134	170	168	205	422	685
Mongolsko	1	19	23	30	74	90	128	135	54	75	457
Podíl cizinců v %	0,69	1,14	1,49	1,63	1,83	2,23	2,62	2,59	0,95	1,30	2,19